

Spectaculaire vondst in Spanje van in België gezenderde Nachtzwaluwen

CARLO VAN SEGGELEN & ARKADIUSZ BONIAREK

Inleiding

De Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* is in Vlaanderen een schaarse tot zeldzame broedvogel (Vermeersch *et al* 2004). Limburg herbergt van oudsher de grootste dichtheden (Gabriëls *et al* 1994). Een van de Limburgse bolwerken bevindt zich in het Pijnven en omgeving (gemeenten Hechtel-Eksel, Lommel en Overpelt) in het uiterste noorden van de provincie (kaart 1). Door gerichte beheermaatregelen groeide de populatie in het afgelopen decennium van ca. 20 tot ruim 30 paar (van Seggelen & Ulenaers 2010). Om meer inzicht te krijgen in het lokale terreingebruik van de broedende Nachtzwaluwen is het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) in 2009 gestart met het zenderen van Nachtzwaluwen. In 2010 is dit onderzoek voortgezet. Het onderzoek moet meer inzicht geven in de exacte

Kaart 1. Ligging van het Pijnven in Noord-Limburg (gemeenten Hechtel-Eksel, Lommel en Overpelt). In het Pijnven zijn Nachtzwaluwen *Caprimulgus europaeus* gezenderd in 2009 en 2010.

Bron: Gegeorefereerde versie van de Orthofoto, opname 2007 (AGIV)

broedlocaties, ligging van foerageergebieden, dagrustplaatsen en gedrag. Dit artikel gaat echter niet in op de resultaten van dit onderzoek. Naar aanleiding van een thesis die in 2011 zal worden voltooid (Ruben Evens, KU Leuven), zal daar later aandacht aan worden besteed.

Dit artikel gaat over een onverwachte dimensie die dit zenderonderzoek in 2009 en 2010 kreeg dankzij een Spaanse connectie.

Aanleiding

In augustus 2009 kwam Gust Vergara, vrijwilliger bij dit zenderonderzoek, in contact met een groep fanatieke Spanjaarden die

Bij het zenderen en ringen van de vogels worden ook tal van biometrische gegevens genoteerd zoals vleugellengte, snavelbreedte en -lengte en gewicht. Op de foto nemen de initiatiefnemers Carlo van Seggelen (links), Eddy Ulenaers (midden) en Sylvie Claes (rechts) enkele gegevens op. 4 juni 2010. Pijnven (L)(Foto Theo Geuens)

De zenders zijn ultralicht, in 2009 en 2010 respectievelijk 3,3 en 1,5 gram. De zender wordt aangebracht op de basis van de schacht van de middelste staartpen. De antenne loopt over de staart naar achteren en steekt nog ca. 5 cm voorbij de staart. (Foto: Carlo van Seggelen)

Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus*. 17 mei 2007. De Maashorst, Uden (NL) (Foto: Marc Gottenbos)

gezenderde vogels opsporen. Deze mensen, verenigd in 'Radiotracking Spain', zoeken met gevoelige ontvangstapparatuur in heel Spanje naar diverse soorten die voorzien zijn van een zender. Ze maken daarbij gebruik van hun uitgebreide netwerk met tal van Europese onderzoekers. In de afgelopen tien jaar heeft dat al heel wat opmerkelijke gegevens opgeleverd. Enkele tientallen gezenderde vogels konden zo worden gelokaliseerd. Daarbij ging het veelal om grote vogels, die bovendien voor het merendeel in Spanje zelf met een zender waren uitgerust. Er werden echter ook twee Kraanvogels *Grus grus* uit Duitsland en een Visarend *Pandion haliaetus* uit Groot-Brittannië gevonden.

Hun verzoek om de frequenties van de in 2009 gezenderde Nachtzwaluwen (totaal 4 ex.) te mogen ontvangen, om daarmee te trachten deze vogels terug te vinden in Spanje, werd door ons met de nodige verbazing en scepsis onthaald. Dit leek ons toch echt wel de spreekwoordelijke naald in een hooiberg gaan zoeken. Uiteraard speelden we de gevraagde frequenties toch door. Ook in 2010, toen in het Pijnven tien Nachtzwaluwen zijn voorzien van een zender, werden de frequenties en de exacte vertrekdata uit het Pijnven doorgegeven aan de Spaanse contactpersoon Arkadiusz Boniarek. Bovendien reisde in september 2010 een delegatie (Eddy Ulenaers, Gust

Vergara, Ruben Evens, Dré Geypen, Sylvie Claes en Carlo van Seggelen) af naar Zuidwest-Spanje om eveneens te trachten gezenderde Nachtzwaluwen terug te vinden. Overigens had deze reis tevens tot doel om samen met een Spaanse ringer Nachtzwaluwen te vangen en te ringen in dat deel van Spanje.

Resultaten

Het terugvinden van een gezenderde Nachtzwaluw in het Pijnven bleek vaak afgeen sinecure. Vogels verlieten in de schemering soms snel hun dagrustplaats of nestlocatie. Na heel veel moeite konden ze worden teruggevonden op afstanden van tot wel 6 km. In 2009 en 2010 heeft dit vaak genoeg de enthousiaste vrijwilligers tot lichte waanzin gedreven als zelfs 5-6 uren zoeken in het holst van de nacht niets opleverde.

Het zomaar op goed geluk vinden van een Nachtzwaluw in een enorm land als Spanje leek ons dan ook een hopeloze onderneming. Toch hebben de vrijwilligers van 'Radiotracking Spain' zich eraan gewaagd. En ..... niet zonder resultaat!

Kaart 2. Ligging van de ring/zenderlocatie in het Pijnven en de vindplaats in Zuidwest-Spanje.

Kaart 3. Detail van het gebied La Janda (SP) met de exacte vindlocatie van de gezenderde Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* op 19 september 2009.

Ontdekker van de twee gezenderde vogels, Arkadiusz Boniarek, met onafscheidelijke ontvanger en antenne tijdens nachtelijke vangsessie van Nachtzwaluwen *Caprimulgus europaeus* en Moorse Nachtzwaluwen *C. ruficollis* in La Janda (Sp).
(Foto: 23 september 2010, Sylvie Claes)

2009

Na de frequenties overgemaakt te hebben aan onze Spaanse vrienden bleef het geruime tijd stil.

Tot we op 19 september 2009 een mailtje kregen uit Spanje. Die dag werd Arkadiusz Boniarek in de vroege avond (19u20) geattendeerd op een signaal van zijn ontvanger die 24/24 uur alle frequenties van de gezenderde Nachtzwaluwen afzoekt. Uit de richting van het natuurgebied La Janda (ca. 15 km ten zuidoosten van het stadje Vejer de la Frontera tussen Cadiz en Tarifa) kwam een duidelijk signaal. Na enig speurwerk kon de vogel in het bijzijn van nog zes andere Nachtzwaluwen worden teruggevonden. Er werd met zekerheid vastgesteld dat het om het vrouwtje ging, dat we in het Pijnven hadden gezenderd. Deze vogel moet met zekerheid die dag zijn aangekomen. Na een verblijf van twee etmalen in La Janda, is het gezenderde vrouwtje (en waarschijnlijk het hele groepje) op 21 september doorgetrokken naar het zuiden. La Janda is een overwegend agrarisch gebied doorsneden door een aantal halfverharde wegen afgeboord met struweel en watergangen. Aan de randen van het gebied ligt extensief agrarisch gebied met verspreid staande Kurkeiken *Quercus suber*. De meldplaats ligt in vogelvlucht 30 km van Tarifa en de smalste zeeengte tussen Europa en Afrika.

2010

In 2010 (21 tot 26 september) bracht de eerdergenoemde delegatie een bezoek aan Zuidwest-Spanje om zelf een poging te doen gezenderde Nachtzwaluwen te vinden. De door ons meegetorste apparatuur en antennes bleken al snel te worden over-

schaduw door het materiaal van de Spanjaarden. Met een bereik van 30-40 km bestrijken ze een veel groter gebied dan wij met onze apparatuur (bereik max. 10 km) wat de trefkans aanzienlijk verhoogt. Onze Spaanse metgezel, Arkadiusz Boniarek, bleek zo gepassioneerd dat hij altijd met zender en antenne rondliep, ongeacht of hij nu aan het vogels kijken, auto rijden of eten was.

Op 23 september stond een roofvogeltelling op het befaamde telpunt nabij Tarifa op het programma. Om ca. 11u30 uur pikte de ontvanger een duidelijk signaal op van een van de gezenderde Nachtzwaluwen. Ogenblikkelijk waren Eddy, Guust, Ruben en Carlo getuige van de 'piep' en konden vaststellen dat ook de interval tussen de signalen (2 seconden) paste bij de door ons gezenderde Nachtzwaluwen. De rest van de dag werd een aantal gebieden in de omgeving van Tarifa (waaronder La Janda) uitgekamd om de vogel terug te vinden. Dat is helaas niet gelukt en de waarneming blijft daarmee beperkt tot het signaal op het telpunt van Tarifa. In de rest van het najaar 2010 is geen enkel signaal meer opgepikt van de gezenderde Nachtzwaluwen.

Discussie

In 2009 is onomstotelijk vast komen te staan dat het opgevangen signaal ook toebehoorde aan een gezenderde Nachtzwaluw. Het signaal werd van dichtbij opgevangen en bij zichtwaarneming kon vastgesteld worden dat het om een Nachtzwaluw ging. De vogel kon twee etmalen gevolgd worden. De afstand tussen de ring- en meldlocatie bedraagt 1.880 km (kaart 2) en de vogel heeft er 21 dagen over gedaan om de afstand te overbruggen (gem. 89,5 km/dag).

Dit kan nauwkeurig worden vastgesteld omdat in het zenderonderzoek de vertrekdatum (de nacht van 29 op 30 augustus) exact is bepaald.

Deze melding is ook meteen de verst teruggemelde Nachtzwaluw vanuit België. Tot en met 2010 zijn er in België slechts enkele tientallen terugmeldingen bekend, waarvan twee uit Frankrijk. Deze meldingen zijn beide afkomstig uit Noord-Frankrijk op slechts enkele kilometers van de Belgisch-Franse grens. Ook uit Nederland zijn buitenlandse terugmeldingen zeer zeldzaam: één uit Nederland van een in Engeland geringde Nachtzwaluw en één uit Noord-Afrika (Buijs & Thomson 2001). Het spectaculaire zit hem echter niet alleen in de afstand en het feit dat het pas de derde Belgische buitenlandse terugmelding betreft. Dankzij het zenderwerk kennen we ook de exacte vertrekdatum en daarmee de reistijd, de verblijftijd in een gebied gedurende de trektijd en het habitat dat de vogel tijdens haar trektocht koos.

Even spectaculair is het opgevangen signaal van een gezenderde vogel in 2010. De absolute zekerheid van de waarneming is echter niet gelijk aan die van 2009. Allereerst kon de vogel niet teruggevonden worden. Gezien het ruime bereik van de Spaanse ontvangstapparatuur is het zelfs mogelijk dat de Nachtzwaluw zich op dat moment al in het amper 15 km verder gelegen Marokko

bevond. Bovendien is het theoretisch mogelijk dat er ergens in Europa nóg een vogel rondvloog met een zender met exact dezelfde frequentie en met dezelfde interval tussen de signalen. Navraag bij de leverancier van de zender (Biotrack, Groot-Brittannië) leert dat de in het Pijnven gebruikte frequenties in 2010 (150.000-150.999 MHz) vrij zelden gebruikt worden in Europa voor dergelijk onderzoek. Daarmee wordt de kans dat het om een andere vogel ging bijzonder klein en durven we deze waarneming toch opnemen. Bovendien past de waarneming goed in de tijd tussen vertrek en de aankomst in Zuid-Spanje/Noord-Afrika. Deze gezenderde vogel, een mannetje, vertrok in het Pijnven op 6 september en zou daarmee de afstand van bijna 1.900 km overbruggen hebben in maximaal 17 dagen (gem. 111,7 km/dag). Deze tijd komt goed overeen met de reistijd zoals vastgesteld kon worden in 2009 bij het teruggevonden vrouwtje.

Het mag duidelijk zijn dat met de vondst van twee gezenderde Nachtzwaluwen in Zuidwest-Spanje, op een totaal van 14 aangebrachte zenders in 2009 en 2010, het zenderwerk er een bijzondere extra dimensie heeft bijgekregen. Aangezien verwacht mag worden dat het belang van zenderwerk bij vogels in de toekomst alleen maar zal toenemen, waarbij dankzij de technologische vooruitgang steeds lichtere vogels in aanmerking komen, loont het de moeite om op

dat vlak meer internationaal samen te werken. Het voorbeeld van het nachtzwaluwproject in Limburg is hiervan het levende bewijs.

Dankwoord

Eddy Ulenaers, Gust Vergara, Dré Geypen, Marieke Berkvens en Koen Leysen worden bedankt voor het kritisch doornemen van een eerdere versie van dit artikel. Guust Vergara heeft niet alleen de eerste contacten met de Spanjaarden weten te leggen, maar was bovendien onmisbaar voor Spaanse vertalingen. Henk Sierdsema en Pieter Wouters (SOVON, Nederland) stelden in 2009 de vier zenders en tijdelijk ontvangstapparatuur beschikbaar, waarmee het project een vliegende start kende. Het Agentschap voor Natuur en Bos wordt bedankt voor het financieren van de zenders in 2010 en de ontvangstapparatuur. Didier Vangeluwe (KBIN) was bereid een overzicht van alle terugmeldingen van Nachtzwaluwen in België beschikbaar te stellen, waarvoor hartelijk dank.

Carlo van Seggelen,
Zwarte Weg 2, B- 2490 Balen,
annencarlo@telenet.be

Arkadiusz Boniarek,
radiotracking@radiotracking.es

Referenties

- Buijs R.J. & D.L. Thomson 2001. Van 1911 tot en met 2000: een overzicht van geringde en teruggemelde vogels in Nederland. *Op Het Vinkentouw* 95:1-88.
- Gabriëls J., J. Stevens & P. Van Sanden 1994. *Broedvogelatlas van Limburg: veranderingen in aantallen en verspreiding na 1985*. Provincie Limburg/LISEC, Hasselt.
- Seggelen C. van & E. Ulenaers 2010. Nachtzwaluwen in de schijnwerpers in Hechtel-Eksel. *Likona-jaarboek 2009* nummer 19, Hasselt.
- Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. van der Krieken 2004. *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Med. Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.

Samenvatting – Abstract - Résumé

In september 2009 en 2010 werden door *Radiotracking Spain* in het uiterste zuiden van Spanje (La Janda, Tarifa) twee in het noorden van België gezenderde Nachtzwaluwen *Caprimulgus europaeus* gelokaliseerd. Deze spectaculaire vondsten zijn meteen de verste terugmeldingen van Nachtzwaluwen vanuit België. Aanvullend op de uiterst schaarse buitenlandse meldingen van geringde Nachtzwaluwen levert dit extra informatie op over de exacte reistijd tot La Janda (1.880 km), verblijfsduur en habitatkeuze tijdens de trek.

Spectacular control of Nightjars from Belgium with radiotags in Spain.

In September 2009 and 2010 Radiotracking Spain, in the extreme South of Spain (La Janda, Tarifa) located two Nightjars Caprimulgus europaeus which had been fitted with radiotags in northern Belgium. These spectacular controls are the furthest for Nightjars from Belgium. In addition to the very scarce foreign rin-

ging recoveries of Nightjars these observations give extra information about the exact migration time to La Janda (1,880 Km), length of stay and choice of habitat during migration.

Découverte spectaculaire en Espagne d'Engoulevents d'Europe équipés d'un émetteur en Belgique

En septembre 2009 et 2010, deux Engoulevents d'Europe Caprimulgus europaeus, équipés d'un émetteur dans le nord de la Belgique, ont été localisés dans l'extrême sud de l'Espagne (La Janda, Tarifa) par Radiotracking Spain. Ces découvertes spectaculaires sont en même temps les reprises d'engoulevents les plus distantes de la Belgique. A part les données très rares d'Engoulevents d'Europe bagués à l'étranger, ces découvertes fournissent des informations supplémentaires sur la durée exacte qu'ils ont mis jusqu'à La Janda (1880 km), la durée du séjour et la sélection d'habitat lors de la migration.